

Karibu zagrożony wytepieniem

Karibu, zwany również amerykańskim reniferem, jest jednym z licznych przedstawicieli rodziny jeleni *Cervidae* zamieszkujących północną część kontynentu Ameryki Północnej. Na obszarze tym występuje on w dwóch pokrewnych gatunkach: karibu tundrowy *Rangifer arcticus* oraz karibu leśny *Rangifer caribou*. Od swego najbliższego krewniaka, renifera europejskiego, sprowadzonego i zadomowionego również na Alasce, różni się karibu większymi rozmiarami, smuklejszymi nogami i ciemniejszym kolorem sierści. Ryc. 1 przedstawia samca i samicę karibu tundrowego. Samiec odznacza się potężnymi, na końcu widelkowato rozgałęzionymi rogami. U samicy są one znacznie mniejsze, a pewien odsetek samic w ogóle nie posiada rogów. Na szyi i przedniej części brzucha włosy tworzą charakterystyczną grzywę i są dłuższe niż na pozostałych częściach ciała. Karibu leśny różni się od swego krewniaka z tundry kilkoma cechami, uwarunkowanymi życiem w odmiennym środowisku. Posiada on dłuższe nogi, krótsze, nieco odmiennie rozwinięte rogi i ciemniejszą sierść. Drobne różnice między tymi dwoma gatunkami występują również w budowie siekaczy.

Pożywieniem karibu w surowych warunkach arktycznych i subarktycznych są gałązki wierzb i osiki, brzozy karłowate, turzyce, trawy, skrzypy i porosty, głównie z rodzaju *Cladonia*. Od sposobu, w jaki zwierzęta odrzucają rogami śnieg w poszukiwaniu pokarmu, wywodzi się nazwa „karibu” oznaczająca w języku plemion tubylczych „kopacz”.

Karibu odznaczają się doskonałym węchem, umiarkowanie dobrym słuchem i słabym wzrokiem. Głos, jaki wydają dorosłe osobniki — tylko w stadzie — przypomina chrapanie lub pochrząkiwanie, młode natomiast głośno ryczą.

Karibu biegają na ogół wolniej od innych jeleniowatych, są natomiast bardzo wytrzymałe; mogą pokonywać duże przestrzenie bez widocznego zmęczenia. Zwierzęta te są prawdo-

podobnie najlepszymi pływakami wśród jeleni. Obserwowano stado karibu płynące z szybkością 4 mil na godzinę.

Karibu żyje w małych grupkach liczących 5—100 osobników, które mogą się łączyć w wielkie stada, liczące 100—3000 osobników. Rykowisko rozpoczyna się z końcem października i początkiem listopada. Młode przychodzą na świat w czerwcu. W przeciwieństwie do innych jeleniowatych nie są one centkowane. Już w kilka godzin po urodzeniu jelonki towarzyszą

Ryc. 1. Samiec i samica karibu tundrowego *Rangifer arcticus*. Okazy w Muzeum Przyrodniczym w Saskatchewan. (Według Banfielda)

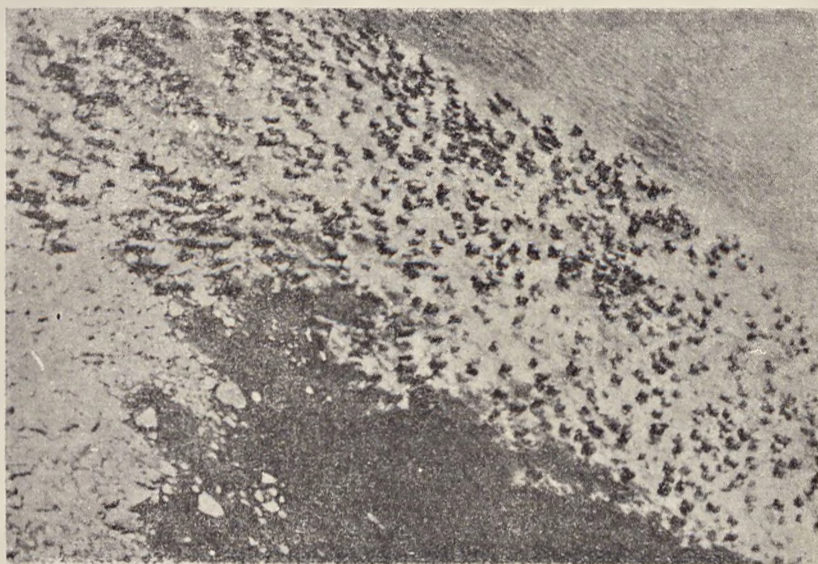
matce, a z końcem pierwszego miesiąca życia zdolne są paść się samodzielnie. Niemniej jednak przez całą jeszcze zimę odżywiają się mlekiem matki.

Interesującym szczegółem biologii karibu są wędrówki, jakie to zwierzę rokrocznie odbywa. Szczególnie osobliwy charakter mają wędrówki, jakie odbywają stada karibu tundrowego. Zimą spędzają one w lasach, a w wiosennych miesiącach kwietniu i maju wędrują w głąb tundry w kierunku północno-wschodnim. Wędrówka ta trwa w ciągu czerwca i lipca, w sierpniu natomiast obserwuje się powrotny ruch stad ku północnej granicy lasów. We wrześniu, z nadejściem rykowiska, karibu wędrują ponownie w tundrę, nie zapuszczają się jednak tak

daleko, jak na wiosnę. Późną jesienią, po odbyciu rykowiska, stada karibu powracają do lasów.

Karibu zamieszkuje obecnie rozległe obszary Kanady, aż po najbardziej północne jej krańce (83° szer. geogr. półn.). Występuje on ponadto w Alasce, Grenlandii i w znikomej ilości w północnej części Stanów Zjednoczonych. Obszar rozmieszczenia karibu leśnego sięga na północ do 60° szer. geogr. półn. Na obszarach położonych bardziej na północ występuje wyłącznie karibu tundrowy, natomiast w pasie między 55° a 60° szer. geogr. półn., obydwie gatunki występują obok siebie.

Mimo dużego zasięgu rozmieszczenia, karibu w olbrzymiej większości swych dawnych stanowisk został wytępiony przez

Ryc. 2. Stado karibu przechodzące przez jezioro podczas jesiennej wędrówki. (Według Banfielda)

człowieka. Do historii należą już dzisiaj dawne relacje z końca XVIII i pierwszej połowy XIX wieku, stwierdzające obecność w Kanadzie olbrzymich stad karibu, liczebnością dorównujących stadom bizona amerykańskiego. Już w drugiej połowie XIX wieku zostały wytępione w wielu obszarach stada karibu leśnego zamieszkujące obszary północnych Stanów i połu-

dniowo-wschodniej Kanady. O rozmiarach tępienia karibu daje wyobrażenie fakt, że jeden z angielskich myśliwych w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia zabił w ciągu jednego dnia 120 sztuk karibu. Obecnie karibu jest na obszarze południowo-wschodniej Kanady rzadkością, a w Stanach Zjednoczonych AP występował w roku 1941 jedynie w dwóch rezerwatach, położonych w stanach Washington i Minnesota, w ogólnej liczbie zaledwie 25 osobników. Karibu te znajdujące się dzisiaj pod troskliwą opieką władz rozmnażają się pomyślnie.

Z podobną bezwzględnością tępił człowiek również karibu tundrowego. W latach 1841—1850 liczba skór karibu wywożonych z Grenlandii do Danii wynosiła przeciętnie 13 900 sztuk rocznie. W okresie masowej rzezi karibu na Nowej Fundlandii, w ostatnich latach XIX wieku, cena za 1 kilogram mięsa tego zwierzęcia spadła do 3 centów. U wybrzeży Oceanu Arktycznego duże straty zadali populacji karibu łowcy fok i wielorybów, niszcząc zwierzęta z broni palnej i kupując od Eskimosów duże ilości mięsa i skór. Stosunkowo najmniej ucierpiały z rąk białych myśliwych stada zamieszkujące olbrzymie obszary tundry między rzeką Mackenzie i Zatoką Hudsona, gdyż obszary te odznaczające się surowym klimatem nie były chętnie odwiedzane przez białych traperów. Do ochrony tych stad przyczyniły się też wydane przed ostatnią wojną ustawy ochronne rządu kanadyjskiego, które znacznie ograniczyły polowania w obrębie tundry.

Już w pierwszych latach XX wieku czynione były próby oceny ogólnej liczby karibu na tundrach kanadyjskich. Podawano liczbę 100 milionów, lecz była ona stanowczo za wysoka. Palmer (1944) ocenił populację karibu tundrowego w roku 1900 na 1 750 000. Po ostatniej wojnie poczęły napływać meldunki do kanadyjskiej służby ochrony zwierzyny (*Canadian Wildlife Service*) o zmniejszeniu się stad karibu na tundrach. Instytucja ta rozpoczęła w roku 1948 pod kierownictwem dra Banfielda prace, mające na celu dokładne zbadanie liczebności stad karibu tundrowego, ich rozmieszczenia, wędrówek i ekologii. Do prac tych użyto samolotów, które lecąc nisko nad tundrą wyszukiwały stada karibu. W razie napotkania stada obserwatorzy liczyli zwierzęta w pasie o określonej szerokości, po czym, mając daną powierzchnię zajęta przez stado, obliczali ogólną ilość osobników w stadzie. W celu sprawdzenia otrzymanych w ten sposób wyników wykonywano zdjęcia fotograficzne, na których dokonywano nastę-

pnie obliczeń ilości zwierząt pod mikroskopem. Z fotografii tych wyciągano również wnioski dotyczące liczebności samców i samic oraz wieku osobników w stadzie. Wyniki osiągnięte przy pomocy tej dokładnej metody były kontrolowane przez obserwacje, dokonywane w tym samym czasie na ziemi. Pierwszą serię badań ukończono w roku 1950. Na obszarze tundry między rzeką Mackenzie, jeziorem Athabaska, a Zatoką Hudsona, stwierdzono ogółem około 670 000 karibu, czyli o 60% mniej niż w roku 1900. Wyniki ponownego przeglądu

Ryc. 3. Szczątki karibu zabitych przez tubylców zalegają brzegi jeziora. (Według Banfielda)

stad, dokonanego wiosną 1955 roku, były alarmujące, gdyż w czasie dokładnych poszukiwań lotniczych stwierdzono obecność tylko 277 000 zwierząt, czyli o 393 000 mniej niż w roku 1950. Wyniki te potwierdzone zostały zimą 1955/56, kiedy to na wielu obszarach stwierdzono dalszy gwałtowny spadek ilości karibu. Tak np. liczba osobników żyjących na obszarach między Jeziorem Niedźwiedzim, a Wielkim Jeziorem Niewolniczym zmalała z 59 000 do 33 100. Wyniki tych badań wykazały, jak błędne były poglądy niektórych Kanadyjczyków o „niewyczerpanej populacji karibu”.

Dane przytoczone przez R o u s s e a u, a pochodzące z roku 1950, świadczą również o znacznym spadku ilości karibu na tundrach prowincji Quebec. Autor ten doszedł do wniosku, że główną przyczyną spadku ilości karibu na tundrze w Quebec są epidemie oraz pożary tundry. Pożary te są bardzo szkodliwe, gdyż zniszczone przez nie porosty odradzają się bardzo powoli, co naraża karibu na głód.

Inaczej nieco wygląda sprawa przyczyn zaniku karibu tundrowego w świetle prac B a n f i e l d a, które wydają się bardziej wiarygodne. Według obliczeń dokonanych przez tego autora, ogólne straty w populacji karibu wyniosły w roku 1949 168 000 sztuk, z czego 50 000 zostało zabite przez Indian, 30 000 przez Eskimosów, 20 000 przez innych myśliwych. Ubytek 34 000 należy zapisać na konto wilków i taką samą liczbę na straty wynikłe wskutek chorób, pożarów tundry, ciężkich warunków klimatycznych itd. Ponieważ liczba młodych, urodzonych w roku 1949, wynosiła tylko 145 000, przeto ogólna populacja karibu zmniejszyła się w tym roku o 23 000 sztuk.

Z powyższego zestawienia wynika, że populacja karibu tundrowego poniosła w ostatnim okresie największe straty wskutek polowań dokonywanych głównie przez Indian i Eskimosów. Jak świadczą liczne meldunki, tubylcy polowali w ostatnich latach na karibu szczególnie zapamiętale, niszcząc zwierzęta głównie podczas masowych wędrówek na wiosnę i w jesieni. Na fakt ten wpłynęła głównie postępująca „cywilizacja” plemion tubylczych, wyrażająca się m. in. w intensywnym zaopatrywaniu się Indian i Eskimosów w nowoczesną broń palną.

Tak więc przede wszystkim w wyniku przerażającej, pełnej marnotrawstwa dewastacji, przy równocześnie stosunkowo niskiej liczbie urodzin — nastąpiło opisywane przez B a n f i e l d a katastrofalne zmniejszenie się populacji karibu, określone przez tego autora jako kryzysowe (*caribou crisis*). Stada karibu tundrowego, dostarczające rodzimym plemionom Północy wszystkich artykułów niezbędnych do życia w tamtejszych surowych warunkach klimatycznych, zostały zagrożone wyćpieniem. W obliczu tego stanu rzeczy kanadyjskie koła ochraniarskie domagają się obecnie zastosowania natychmiastowych środków zaradczych, z których najpilniejszym jest ustanowienie ściśle określonego, niskiego limitu odstrzału. Postanowienie takie z jednej strony zapewniłoby tubylcom i osadnikom niezbędną do życia ilość zwierzyny, z drugiej zaś pozwoliłoby na restytucję w ciągu najbliższych lat wyniszczono-

nych stad tundrowego karibu. Rousseau proponuje ponadto utworzenie rezerwatów dla karibu w tych okolicach, gdzie zwierzę to jest szczególnie rzadkie, jak na przykład w niektórych obszarach półwyspu Ungawa.

Jeśli proponowane postulaty zostaną przez rząd kanadyjski wprowadzone w życie, to niewątpliwie nie tylko ocali się przed wytępieniem karibu tundrowego, lecz także zyska się dla przy-

Ryc. 4. Zasięg karibu tundrowego w Kanadzie (według Banfielda):
1 — zasięg letni, 2 — zasięg zimowy

szłych pokoleń mieszkańców dalekiej Północy, jak Indian, Eskimosów i białych osadników, potężną bazę zaopatrzeniową w mięso i futra. Banfield oblicza, że przy odpowiedniej opiece i umiarkowanym odstrzale populacja karibu tundrowego może dostarczyć 25 000 skór i 3 miliony funtów mięsa rocznie.

Historia karibu tundrowego przypomina w wielu szczegółach dzieje bizona. Jest ona jeszcze jednym przykładem świadczącym wymownie o konieczności umiejętnego i oszczędnego gospodarowania zasobami żywej przyrody.

PIŚMIENICTWO

- Allen G. M. (1942). *Extinct and vanishing mammals of the Western Hemisphere*. Washington.
- Banfield A. W. F. (1956). *The caribou crisis*. The Beaver, Spring, s. 3—7.
- Banfield A. W. F. (1957). *The plight of the barren-ground caribou*. Oryx Vol. 4 Nr 1 s. 5—20.
- Cahalane V. H. (1939). *Deer of the world*. Washington.
- Dufresne F. (1942). *Mammals and birds of Alaska*. Washington.
- Ferens B. (1956). *Walne Zgromadzenie Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody w Edynburgu*. Chrońmy przyr. ojcz. Nr 6 s. 31—38.
- Game Laws of Northwest Territories*. (1949). Ottawa.
- Jackson H. T. (1944). *Big-game resources of the United States 1937—1942*. Washington.
- Rousseau J. (1950). *Le caribou et le renne dans le Quebec arctique et hémiarctique*. Rev. Can. de Geog. Vol. 4 Nr 3—4 (VIII—X) s. 60—89.
- Wender L. (1948). *Animal Encyclopaedia*. London.
- Williams M. B. (1928). *Jasper National Park*. Ottawa.
- Zim H. S., Hoffmeister D. F. (1955). *Mammals — a guide to familiar american species*. New York.